

УДК 347.771

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.48>

ПОНЯТТЯ «ЖИТЛО» КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАКТИКИ ЄСПЛ

Конопка У.,
студентка 2 курсу програми «Право»
Українського католицького університету

Конопка У. Поняття «житло» крізь призму практики ЄСПЛ.

Стаття присвячена висвітленню актуальних питань широкого тлумачення поняття «житло» Європейським судом з прав людини (далі – Судом) у контексті права на житло, що гарантоване ст. 8 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка була прийнята у 1950 році (далі – Конвенції).

Автором доведено, що тлумачення Судом ст.8 Конвенції відповідає реаліям сучасності та змінам, з якими зіштовхується суспільство сьогодні, і це свідчить про те, що Конвенція є живим інструментом захисту прав людини та її основоположних свобод. На підставі проведеного аналізу практики Суду, встановлено, що поняття «житло» є автономним, адже при його тлумаченні, Суд не обмежується розумінням цього терміну національними законодавствами. Доведено, що Суд дотримується підходу, який полягає у необхідності встановлення факту наявності в особи емоційного зв'язку з її місцем проживання, який повинен бути достатнім та безперервним задля того, аби визнати це місце «житлом» у розумінні ст.8 Конвенції. Доведено, що недобровільна відсутність особи у її житлі не послаблює її емоційного зв'язку з ним. Аргументовано, що переміщення особи з її житла, яке є примусовим, не може вважатись підставою припинення наявного у неї безперервного зв'язку з ним, і це доводить те, що відповідне місце продовжує вважатись «житлом» у розумінні ст.8 Конвенції. Встановлено, що «житлом» не можуть вважатись об'єкти, які щойно перебувають у стадії виробництва, а також ті, щодо яких можливе успадкування у майбутньому, оскільки в особи до таких місць не наявний чинний емоційний зв'язок. Аргументовано, що Судом встановлені загальні критерії до визнання конкретного місця «житлом» у розумінні ст. 8 Конвенції. Втім, ухвалюючи рішення Суд все ж опирається на окремий аналіз фактів кожної справи, у яких порушено право особи на житло, проводячи аналіз на відповідність конкретного місця ознаками житла особи. Відповідно, з проведеного дослідження випливає, що Конвенція завдяки такому підходу Суду адаптовується до всіх особливих реалій сьогодення, що є необхідною умовою ефективного захисту гарантованого Конвенцією права.

Ключові слова: право на житло, житло, право на повагу до приватного та сімейного життя, Європейська конвенція з прав людини, Європейський суд з прав людини.

Konopka U. The concept of «housing» through the prism of the practice of the ECHR.

The article is devoted to highlighting current issues of broad interpretation of the concept of «home» by the European Court of Human Rights (hereinafter – the Court) in the context of the right to housing guaranteed by Article 8 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950 (hereinafter - the Convention).

The author proves that the Court's interpretation of Article 8 of the Convention corresponds to the realities of our time and the changes that society is facing today, and this shows that the Convention is a living instrument for the protection of human rights and fundamental freedoms. Based on the analysis of the Court's practice, it is established that the concept of «home» is autonomous, and the Court is not limited to understanding this term by national legislations in its interpretation. It is proven that the Court adheres to an approach that focuses on establishing the fact that a person has an emotional connection with their place of residence, which must be sufficient and continuous in order to recognize this place as a «home» within the meaning of Article 8 of the Convention. It is proven that a person's involuntary absence from their home does not weaken their emotional connection with it. It is argued that the forced displacement of a person from their home cannot be considered as grounds for terminating their

continuous connection with it, which proves that the relevant place continues to be considered a «home» within the meaning of Article 8 of the Convention. It is established that objects that are just in the production stage, as well as those that may be inherited in the future, cannot be considered a «home,» as the person does not have a current emotional connection to such places. It is argued that the Court has established general criteria for recognizing a specific place as a «home» within the meaning of Article 8 of the Convention. However, when making decisions, the Court still relies on a separate analysis of the facts of each case in which a person's right to housing has been violated, analyzing whether a specific place meets the characteristics of a person's home. Accordingly, the research shows that the Convention, thanks to this approach of the Court, adapts to all the special realities of today, which is a prerequisite for the effective protection of the right guaranteed by the Convention.

Key words: right to housing, home, right to respect for private and family life, European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights.

Постановка проблеми. Визнання прав людини та гарантування можливості їх реалізації було, є та залишатиметься одним із наріжних каменів будь-якої правової системи. А відтак – тематика прав людини завжди залишатиметься актуальною для наукової спільноти. З вересня 1953 року набула чинності Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), яка 4 листопада 1950 року була підписана державами – членами Ради Європи в Римі.

У цілях виконання зобов'язань, взятих на себе Високими Договірними Сторонами та з метою підвищення ефективності захисту прав і свобод людини, відповідно до ст. 19 Конвенції та прийнятими Протоколами до неї, створено Європейський суд з прав людини (далі – Суд), який виконуватиме функції на постійній основі. Суд наділений повноваженнями здійснювати тлумачення прав, гарантованих Конвенцією, та розглядати скарги на порушення цих прав. Фактично, в рамках Ради Європи було створено наднаціональну судову інституцію [1].

Як слушно підкреслює Денисова А.В. та Сірко В.С., кожна особа, яка вважає, що її права за Конвенцією порушено, може звернутися до Суду після вичерпання всіх національних засобів правового захисту. Крім індивідуальних скарг, Суд може розглядати колективні скарги, які подаються неурядовими організаціями та іншими групами осіб, які представляють інтереси жертв порушень прав людини [2].

Це наукове дослідження має на меті розкриття змістовного наповнення терміну «житло» крізь призму тих ознак, які виділені в прецедентній практиці Суду, прийнятій за результатами розгляду справ на підставі ст. 8 Конвенції.

Стан дослідження в літературі: в науковій літературі питанню дослідження права особи на житло крізь призму аналізу практики ЄСПЛ приділяли такі вчені як-от: Денисов А.В., Сірко В.С., Галянтич М.К., Салій П.І., Хім'як Ю.Б., Бабаєва О. та ін.

Виклад основного матеріалу. У 1950 році, з прийняттям Конвенції, особі було гарантовано певний перелік прав та свобод, потреба у розширенні якого з розвитком суспільних відносин безумовно зростає. Саме тому, з метою забезпечення актуальності та ефективності гарантованих Конвенцією прав через десятки років, зміст кожного з них повинен тлумачитись у відповідності до правових стандартів на конкретно визначеному етапі розвитку суспільства та фактичних обставин справи, а відтак – у динамічний спосіб.

Право особи на житло, гарантоване ст. 8 Конвенції в рамках права на повагу до сімейного та приватного життя. З метою уникнення правової невизначеності у розумінні обсягу цього права, варто провести аналіз тлумачення поняття «житла», у зв'язку з чим слід звернутись до практики Суду.

У практиці Суду є велика кількість справ, пов'язаних із порушенням права особи на житло. В рамках цього дослідження зосереджено наукову увагу, зокрема, на таких: «Buckleley проти Сполученого Королівства» від 29 вересня 1996 року [3], «Winterstein та інші проти Франції» від 17 жовтня 2013 року [4], «Chiragov та інші проти Вірменії» від 16 червня 2015 року [5], «Demades проти Туреччини» від 31 липня 2003 року [6], «Charman проти Сполученого Королівства» від 18 січня 2001 року [7], «Hitru та інші проти Франції» від 14 травня 2020 року [8], «Halabi проти Франції» від 16 травня 2019 року [9], «Sagan проти України» від 23 жовтня 2018 року [10], «Demopoulos та інші проти Туреччини» [11].

Висшезадані справи є взірцями того, як Суд, роз'яснюючи обсяг невід'ємних, прав, гарантованих особі Конвенцією, тлумачить поняття «житло». Ці справи є прикладом того, як Суд задля

того, аби визнати конкретне місце «житлом» у розумінні ст.8 Конвенції, у своїх рішеннях завжди вказує на необхідність існування емоційних, а саме: достатніх та безперервних, зв'язків особи з відповідним помешканням.

Цінним є рішення у справі «Demades проти Туреччини», у якій Суд наголосив на тому, що тлумачення положень Конвенції повинне здійснюватися таким чином, аби відповідати суспільним змінам та реаліям сучасності, адже Конвенція - живий інструмент.

Відповідно до обставин справи, заявник скаржився на постійне і необґрунтоване втручання в його право на житло, яке йому гарантоване ст. 8 Конвенції. Під «житлом» у цьому випадку він мав на увазі будинок, що знаходиться у Кіренії, у який заявник має намір оселитись на постійній основі. Заявник стверджував, що для нього цей будинок є дуже важливим, адже у ньому вони з сім'єю завжди проводять відпустку, приймають гостей, проводять родинні та дипломатичні заходи.

Однак, це стало неможливо через дії з боку Туреччини, оскільки будинок став підконтрольний турецьким збройним силам та безпосередньо використовувався ними. Натомість, Уряд-відповідач стверджував, що, зважаючи на те, що заявник не проживає у місці, яке визначив «житлом», відсутні необхідні зв'язки особи із конкретно визначеним місцем для того, аби згадане помешкання визнати «житлом». Відповідно, на думку відповідача, не відбулось абсолютно ніякого порушення ст. 8 Конвенції.

Суд зайняв позицію, що будинок у Кіренії охоплюється поняттям «житло» відповідно до ст. 8 Конвенції, оскільки заявник мав із будинком особливий емоційний зв'язок, який є достатнім та безперервним, адже повністю обладнаний будинок регулярно використовувався ним та його сім'єю, ба більше того, вони ставились до нього, як до рідної домівки, проводячи там значний період часу протягом року.

При цьому, слід зауважити, що в справі «Halabi проти Франції» Суд наголошує на тому, що не може бути визнано «житлом» приміщення, яке не є виключною власністю заявника, не призначене для проживання і використовується лише час від часу. Окрім цього, Суд додає, що не можуть бути визнані «житлом» об'єкти, які щойно перебувають у стадії будівництва.

Ще одним важливим прикладом широкого розуміння факту наявності безперервних та достатніх зв'язків особи з місцем, щоб визнавати його житлом, є справа «Sagan проти України». Відповідно до обставин справи, заявниця скаржилась на непропорційне втручання у своє право на повагу до житла через виселення її сім'ї з квартири. Національні суди встановили, що заявниця та її чоловік не мали законних підстав проживати у цій квартирі, а відтак - відсутнє порушення їхнього права на житло.

Втім, Суд, надавши оцінку обставинам справи, таки дійшов висновку, що порушення права на житло мало місце, незважаючи на те, що заявниця та її чоловік виїхали за кордон та зупинились у квартирі не частіше одного разу на рік. Рішення вмотивоване тим, що, незважаючи на те, що квартира не була більше основним місцем проживання заявниці та її сім'ї, однак вона все ж стала додатковим місцем їхнього проживання. На думку Суду, обґрунтована наявність у заявниці достатнього та безперервного зв'язку з цією квартирою, свідчить про те, що цю квартиру необхідно визнати «житлом». Аналіз висновків Суду в цих двох справах вказує на те, що не лише будинок (квартира), у якому особа проживає на постійній основі, підпадає під дію ст. 8 Конвенції. Відтак, з метою гарантування особі її права на житло відповідно до стандартів Конвенції, важливо дотримуватись позиції Суду, широко розуміючи поняття «житло».

Безсумнівно вагомою слід визнати справи «Chiragov та інші проти Вірменії» та «Winterstein та інші проти Франції», оскільки саме ці справи прямо вказують на те, що поняття «житло» не може обмежуватись лише його тлумаченням національним законодавством певної держави.

Зараз в Україні запроваджений воєнний стан, який безпосередньо впливає на обсяг прав людини. Через війну проти України безліч громадян потерпають від порушень їхніх фундаментальних прав, серед яких право на житло. Ба більше, це право зазначає посягання та втручання найчастіше.

Відповідно, в цьому аспекті цінною є практика Суду у справі «Chiragov та інші проти Вірменії». Рішення Суду стосувалась житла осіб, які були переміщені внаслідок окупації їхньої території та знищення їхнього житла через бойові дії. Заявники скаржились на триваючу відмову Уряду Вірменії, у поверненні до місця проживання – Лачинського району. Уряд-відповідач запевняв, що будинки заявників були знищені у 1992 році, отже, не можна говорити про те, що заявники мали житло у цій місцевості після 1992 року, «житлом» не слід вважати території країни, де люди проживала давно або ті, де жила її сім'я, проте сама вона там вже не живе. Втім, Суд констатував факт

порушення ст. 8 Конвенції, неодноразово в рішенні наголошував на тому, що заявники вимушено стали внутрішньо переміщеними особами, а не добровільно покинули своє житло у Лачинському районі. Примусове переміщення та відсутність заявників у Лачинському районі проти їх волі не може розцінюватись, як припинення зв'язку з місцем проживання. Підсумовуючи, Суд зайняв позицію, що дії Уряду Вірменії у відмові в доступі заявників до їхнього житла є незаконними.

Показовим прикладом тлумачення поняття «житло», а, водночас, і взірцем правової визначеності та узгодженості практики Суду є висновок у справі «Winterstein та інші проти Франції», у якому Суд дотримується правової позиції, викладеної у справі «Buckleу проти Сполученого Королівства». Так, Суд зауважує, що «житлом» у розумінні ст.8 Конвенції повинні визнаватись не лише будинок, квартира чи будь-яке інше помешкання у звичному їм розумінні. Переконливим прикладом для визнання «житлом» караванів та бунгал, розташованих на незаконно займаній ділянці, був, власне, достатній та безперервний емоційний зв'язок заявників із цим місцем.

Натомість, у справі «Nitr та інші проти Франції» від 2020 року, Суд зайняв іншу позицію щодо визнання караванів «житлом». Втім, уя позиція була аргументована недотриманням темпорального критерію віднесення певного приміщення до житла. Оскільки особи проживали у цьому таборі менше шести місяців, не можна говорити про наявність їх достатнього та безперервного зв'язку із цим місцем. Судом було прийняте рішення розглянути цю справу з точки зору порушення права на повагу до приватного та сімейного життя, адже таке примусове виселення безумовно вплинуло на сімейні зв'язки заявників.

Слід згадати також справу «Demopoulos та інші проти Туреччини», в якій Суд наголосив на тому, що часткова, протягом тривалого часу, чи повна відсутність проживання особи у відповідному місці ослаблює її емоційний зв'язок з певним місцем. Відтак, Суд встановив втручання у право особи на житло, оскільки вона не проживала у родинному будинку достатньо довгий період часу, а від припинення проживання в цьому будинку до подання нею заяви пройшло близько п'ятидесяти восьми років. Щодо можливого успадкування нею у майбутньому частки права власності на це майно, то цей аргумент не мав високої доказової сили, оскільки це успадкування не свідчить про наявний чинний зв'язок особи з цим будинком на даний момент.

Висновки. Зважаючи на вищенаведене, можна дійти висновку, що Суд широко тлумачить поняття «житло», не обмежуючись тим розумінням, яке закріплене у національному законодавстві держав. Значущим є те, що Суд роз'яснює змістовне наповнення терміну «житло» відповідно до потреб та викликів сьогодення, що виникають на певному етапі розвитку суспільства. У результаті застосування Судом такого способу тлумачення прослідковується тенденція до розширення кола прав, гарантованих особі ст. 8 Конвенції, та забезпечення можливості їх ефективного захисту цих.

Відтак, житло – це місце, з яким у особи є достатні та безперервні зв'язки. Про наявність такого зв'язку не обов'язково повинен свідчити виключно факт безперервного проживання в цьому місці, але й цілком може свідчити факт наявності саме емоційного зв'язку. Відсутність особи в житлі незалежно від її волі, наприклад, недобровільне виселення осіб з їхнього житла через окупацію, не виключає факту існування в особи емоційного зв'язку з її місцем проживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Денисова А.В., Сірко В.С. Роль Європейського суду з прав людини у захисті та розвитку прав людини в Європі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 724–726.
3. Judgement of 29 September 1996 in Case BUCKLEY v. THE UNITED KINGDOM. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-58076%22%5D%7D>.
4. Judgement of 17 October 2013 in Case WINTERSTEIN AND OTHERS v. FRANCE. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-127539%22%5D%7D>.
5. Judgement of 16 June 2015 in Case CHIRAGOV AND OTHERS v. ARMENIA. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-155353%22%5D%7D>.
6. Judgement of 24 August 1999 in Case DEMADES v. TURKEY. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-4697%22%5D%7D>.
7. Judgement of 18 January 2001 in Case CHAPMAN v. THE UNITED KINGDOM. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-59154%22%5D%7D>.

8. Judgement of 11 April 2013 in Case HIRTU ET AUTRES c. FRANCE. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-144127%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-144127%22]}).
9. Judgement of 14 May 2020 in Case HALABI c. FRANCE. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22002-12815%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-12815%22]}).
10. Judgement of 21 January 2018 in Case SAGAN c. UKRAINE. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-191995&filename=CASE%20OF%20SAGAN%20v.%20UKRAINE%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20by%20the%20Ministry%20of%20Justice%20of%20Ukraine.docx&logEvent=False>.
11. Judgement of 1 March 2010 in Case DEMOPOULOS AND OTHERS v. TURKEY. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-97649%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-97649%22]}).